

PERGE'DEN TRAIANUS VE ULPIA MARCIANA İÇİN
YENİ BİR ONURLANDIRMA YAZITI
A NEW HONORARY INSCRIPTION FOR TRAIANUS AND
ULPIA MARCIANA FROM PERGE

ELİF ALTEN GÜLER*

Öz: 2017 yılında TC Antalya Müze Müdürlüğü başkanlığında yapılan kazılar sırasında Doğu Sütunlu Caddede olarak adlandırılan alanın su kanalında devşirme parapet olarak kullanılmış yazıtlı bir blok bulunmuştur. Blok üzerindeki yazıtın imparator azatlısı olan ve adı günümüze kalmamış bir *procurator* tarafından imparator Traianus ve kız kardeşi Ulpia Marciana onuruna yaptırılan bir ithaf yazıtı olduğu anlaşılmıştır. İlk üç satırı iki sütun olarak yazılmış yazıt, beş satırdan oluşmaktadır ve fragman halindedir. Yazıtın sahip olduğumuz sağ tarafı iyi korunmuş olup okunabilir durumdadır. Kayıp olan sol taraf ise muhtemelen başka bir blok üzerinde yer alıyor olmalıydı. Bu makalenin amacı, ilgili yazıtın tanıtımını yaparak imparator Traianus'un, hakkında çok kısıtlı bilgi sahibi olunan kız kardeşi Ulpia Marciana hakkında bilgi vermektir.

Anahtar Kelimeler: Perge • Onurlandırma Yazıtı • İmparator Traianus • Ulpia Marciana • *libertus Procurator* • *Collegium Tabulariorum*

Yazıt ve Çeviri

İlgili yazıt, 2017 yılında yapılan kazı çalışmaları sırasında “Eski Alman Barakası” olarak adlandırılan, JC17 numaralı Doğu Sütunlu Caddede bulunmuştur (Fig. 1). Doğu-batı doğrultusunda uzanan su kanalının duvarında (T13 açması) gün yüzüne çıkarılan kireçtaşından yazıtlı blok, su kanalının içine bakacak şekilde devşirme niteliğinde kullanılmıştır¹. Beş satırlık Latince yazıt ilk üç satırda korunmuş, son iki satırda ise yoğun bir kireç tabakası ile kaplı vaziyette ele geçmiştir (Fig.2). Söz konusu tabaka, Antalya Müzesi'nin restorasyon ekibi tarafından temizlenmiş ve mevcut yazıt koruma altına alınmıştır. İlk üç satırında iki sütun halinde yazılan ve en az iki parça olduğu düşünülen taşın sol tarafı henüz bulunamamıştır. Buna rağmen sağ tarafta yer alan yazıttan yola çıkarak kayıp olan sol taraf, kısmen tamamlanmıştır. Sol kısmının kırık olması ve yanındaki bloğun ilgili yazıt parçasının gö-

Abstract: During the excavations carried out under the direction of the Antalya Museum Directorate in 2017, an inscribed block, used as a spolia parapet, was found in the water trench of the area called the eastern colonnade street. The block has an honorary inscriptions dedicated to emperor Traianus and his sister Ulpia Marciana by a *libertus procurator* of the emperor whose name is unknown. The fragmentary inscription, of which the first three lines are written in two columns, consists of five lines. The right hand side of the inscription is well preserved and legible. The missing left side was most probably on another block. This article introduces the inscription and then provides information concerning the less well known Ulpia Marciana, the sister of emperor Traianus.

Keywords: Perge • Honorary inscription • Emperor Traianus • Ulpia Marciana • *libertus procurator* • *collegium tabulariorum*

* Arş. Gör., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Antalya. ✉ 0000-0001-7666-7141
elifalten@akdeniz.edu.tr

¹ Kentte Doğu Sütunlu Caddede, aynı blok hizasında devşirme olarak kullanılan diğer bir örnek için bk. Altengüler – Kileci 2018, 345-346.

rüş açısını kapatması dolayısıyla malzemenin iki büyük blok şeklinde mi yoksa tek blok halinde olan taşın sadece belirli bir yerden mi kırıldığı ne yazık ki saptanamamıştır. Bununla birlikte taşın yaklaşık 2 m'lik bir blok olması, ikinci bir bloğun daha olma olasılığını kuvvetlendirmektedir. Harf yüksekliklerinin büyük olması taşın Sütunlu Caddede yüksek bir yerde sergilendiğini düşündürmektedir. İçerik olarak ise yazıtta ilk olarak imparator Traianus'un, ardından kız kardeşi Ulpia Marciana'nın onurlandırıldığı anlaşılmaktadır.

Şu anki yeri: Doğu Sütunlu Cadde, su kanalı duvarı

Ölçüler: Yük: 0.78 m; gen.: 1.94 m; der.: 0.375 m; Harf yük.: 0.07-0.10 m

Tarih: MS 101-102

Fig. 1. Yazıtın Doğu Sütunlu Cadde Su Kanalındaki Yeri

Fig. 2. Yazıtın Kireç Kaplı Hali

A)

[Imp(eratori) Caes(ari) · Di]vi Nervae f(ilio) · ^v

2 [Nervae Traian]o Aug(usto) · Germ(anico) · P(ontifici) · M(aximo) · ^{vv}

[Trib(unicia) Pot(estate) ·] Co(n)s(uli) IIII ^{vac} P(atr) · P(atr)iae) · ^{vac}

4 [- - - - ^{ca. 7-14} - - - - Aug(usti)] lib(ertus) proc(urator) · nomine · collegi(i) · tabulariorum
 [Caesaris] N̄(ostri)

B)

Ulpiae

Marcianae

Aug(usti) · Sorori

Çeviri: Tanrısız Nerva'nın oğlu, imparator Caesar Nerva Traianus Augustus Germanicus, pontifex maximus, tribünlük yetkisini . . kez elinde bulunduran, dört kez consul olan, vatanın babası için (ve) Augustus'un kızkardeşi Ulpia Marciana için imparatorun azatlısı, procurator falanca, Caesarımızın tabularii birliği adına (bu onurlandırma yazıtını diktirdi).

Sütun-A, Str.1-3: Yazıtın ele geçen kısmında tarihlendirme unsuru olarak sadece *consul* III ifadesi mevcuttur. Kienast'a (2011, 123) göre, imparator Traianus dördüncü kez *consul* lüğünü 101 yılı 1 Ocak-Mart sonu arasında almış ve Ekim 102 tarihine kadar bu unvanı taşımıştır ki, bu tarihten itibaren beşinci kez *consul* rütbesine aday (*consul IV designatus V*) gösterilmiştir. Yazıtta 102 yılının sonbaharında aldığı *Dacicus* unvanı da görülmemektedir. Bu sebeplerle yazıt 102 sonbaharı öncesine tarihlendirilmelidir. Bu süreçte imparatorun *tribunicia potestate* yetkisini beşinci ve altıncı kez elinde tuttuğu da hesaba katılarak yazıt 1 Ocak 101 ile 102 yılının sonbaharı arasına tarihlendirilebilir. Yazıtta *tribunicia potestate* yılı belirtilmiş olabileceği gibi hiç belirtilmeden yazılmış olması da ihtimal dahilindedir.

İmparator Traianus için kentten biri, MS. 102-116 yıllarına tarihlendirilen Hellence bir adak yazıtı ile diğeri imparatorun ölümünden sonra kentin *demiourgos*'u olan Plancia Magna² tarafından MS 121-126 yılları arasında diktirilen *bilingual* bir onurlandırma/ithaf yazıtı da bilinmektedir³.

Str. 4-5: Yazıtı diktiren [...Aug(usti)] *lib(ertus) proc(urator)*'un⁴ eksik olan isminin sol tarafta olması beklenmektedir⁵. *Collegium tabulariorum [Caesaris] n(ostris)* ifadesi ise kentte daha önce kaydedilmiştir⁶. Eck (2009, 30) Lycia-Pamphylia Eyaleti'nin finans *procurator*'unun ikametgahı olan Perge kentindeki *tabularii*⁷ için bunların muhtemelen finans *procurator*'unun ofisinde çalışan sekreterler olduğunu ifade etmektedir. Bu açıklamaya göre burada ismini yazıttan öğrenemediğimiz azatlı *procurator* da eyaletin finans *procurator*'u olabilir. Buradaki yazıt ve 6. dn.'ta ifade edilen yazıttan kentte *tabularii*'nin bir de *collegium*'u (birlik; dernek) olduğu anlaşılmaktadır⁸. Bu yazıtla birlikte *tabularii collegium*'unun kentteki varlığı Traianus'un erken dönemlerine çekilebilmekte ve en geç 101-102'de kurulmuş olduğu anlaşılmaktadır. Benzer bir *tabularii collegium*'u Ephesos'tan da bilinmektedir: *IEphesos 2200a: Minervium tabulari/orum*. Ephesos'ta ayrıca bir *tabularium* yazıtı da ele geçmiştir: *CIL III. 6082*.

Sütun-B, Str 1-3: Yazıtın ayrıca Traianus'un kızkardeşi Ulpia Marciana'ya da ithaf edildiği görülmektedir. Ulpia Marciana yazıtta *Aug(usti) · sorori* şeklinde geçmektedir⁹. Kentte, MS 124-125 yılında Plancia Magna tarafından Ulpia Marciana öldükten sonra onun için dikilen bir onurlandırma

² İmparator Traianus ve Hadrianus dönemlerinde yaşayan Plancia Magna ve ailesi hakkında genel bilgi için bk. *PIR² P 444 IPerge 86-138*; Eck 1974, 386 s.v. *Plancius* (8); 2000, 641-660; 2007, 318 s.v. *Plancia Magna*.

³ *IPerge 75*: [ἀγαθῆι τύχηι]-[Αὐτοκράτορι Νέρουι]αι Τραιανῶι Καίσαρ[ι][Σε]βαστῶ Γερμανικῶι[Δ]ακικῶι καὶ Ἀρτέμιδι[Π]εργαίαι καὶ τῶι δήμῳι [Α]πολλώνιος β', φύσει δὲ| Τροκόνδου, καὶ Χρυσῶι ἡ γυνὴ αὐτοῦ καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ ἐκ τῶν ἰδ[ί]ων ἀνέθηκαν καὶ καθιέρωσαν. Çift dilli yazıt için bk. *IPerge 93*: divo Traiano| Pla[n]cia M. f. Magna.| θεῶ Τραιανῶ| Πλανκία Μάγνα.

⁴ *Procurator* luk görevi için genel olarak bk Pflaum 1950; Coşkun-Abuagla 2012.

⁵ *Libertus* sözcüğünden önce gelmesi beklenen azatlı isimleri arasında eğer ki azatlı Traianus tarafından azad edildiye söz konusu bu kişinin kölelik isminin önünde M. Ulpius ismi beklenebilir. Zira imparator azatlıları arasında Claudius ve Nero'nun azatlıları için Ti. Claudius; Vespasianus, Titus ve Domitianus'un azatlıları için T. Flavius; *praenomen* ve *cognomen*'leri kullanılmıştır. Konu ile ilgili olarak bk. Weaver 1972, 3.

⁶ *IPerge 211*: *num[in]i Augustorum collegium [vac.] tabulario[r]um Caesaris n(ostris)*.

⁷ *Tabularii* hakkında ayrıca bk. Hirschfeld 1905, 60-61; Sachers 1932; Haensch 2006.

⁸ *Collegia* için genel olarak bk. Poland 1909, 155; Arnaoutoglou 2002; Harland 2003; Pery 2006; 2014.

⁹ Marciana'nın yazıtlarda *Augusti sorori* ya da ἀδελφὴν Σεβαστοῦ olarak geçen ifadeleri için bk. *CIL II. 5545*; *IGR I, 995-996*.

yazıtı daha bulunmaktadır¹⁰. Bu iki yazıt, Traianus ile kardeşi Ulpia Marciana'nın kentte önemli birer figür olduğunu göstermektedir¹¹. Ulpia Marciana hakkındaki bilgilerimiz oldukça kısıtlıdır:

Ulpia ailesine mensup ve Marcus Ulpius Nerva Traianus'un kız kardeşi olan Marciana'nın¹² babası M. Ulpius Traianus Pater'dir. Marciana ve Traianus'un annesi hakkında pek bir şey bilinmemektedir. Marciana'nın *cognomen*'inden anne adının Marcia olduğu düşünülmektedir¹³.

Marciana'nın doğum tarihi tam olarak bilinmese de, Ağustos ayının ikinci yarısı ile *Feriale Durunum*'dan sonraya, daha doğrusu Ağustos ayının *ides*'leri ile Eylül ayının *kalendae*'ları arasına düşmektedir¹⁴. MS 75 yılından önce C. Salonius Matidius Patruinus ile evlenmiş ve Salonia Matidia adlı bir kızı olmuştur. Ama 78 yılında Matidius'un ölümüyle Marciana dul kalmıştır¹⁵. Bundan sonra hayatını kızı Matidia ile birlikte Traianus'un yanında geçirmiş, bir daha evlenmemiştir.

Hayatı hakkında çok fazla şey bilinmese de senatus tarafından 102 (?) yılında Plotina ile birlikte kendisine *Augusta* unvanı verilmiş¹⁶ ve *soror Augusti* olarak onurlandırılan ilk kadın olmuştur¹⁷. Buradaki yazıtta kendisinin henüz *Augusta* unvanını taşımadığı görülmektedir¹⁸. Dolayısıyla bu unvan yukarıdaki tanıtılan yazıttan önceki bir tarihte yani MS 101-102 sonbaharı öncesinde alınmış olmamalıdır. İmparator Traianus 100 yılında Numidia'da Marciana adına *Colonia Marciana Traiana Thamugadi* adında bir koloni kenti¹⁹ ve Dacia halkıyla yaptığı savaşın ardından Trakya'da *Marcianopolis* kentini kurmuş²⁰, 112 yılında Plotina ve Marciana adına sikke bastırmıştır²¹. Marciana 29 Ağustos 112 yılında ölmüş²², aynı yılın 3 Eylül'ünde de cenaze töreni (*funus censorium*) yapılmıştır²³.

¹⁰ Kentte Ulpia Marciana için tek bir yazıt bulunmaktadır bk. *IPerge 96: divae Marcianae / Plancia M. f. Magna* | Θεᾶ Μαρκιανῆς | [Π]λανκία Μάγνα.

¹¹ Kentte ayrıca Traianus'un karısı Plotina için de yazıt dikilmiştir bk. *IPerge 97*.

¹² Dennison 1898, 398; Temporini – Vitzthum 2006, 303 s.v. *Marciana*.

¹³ Syme 1958, 603; Temporini 1978, 184.

¹⁴ Gilliam 1954, 195; Benario 1962, 192-196; Temporini – Vitzthum 2006, 303; daha detaylı bilgi için bk. Temporini 1978, 184 vd. dn. 4; ayrıca bk. Boatwright 1991, 515.

¹⁵ Temporini 1978, 187; Boatwright 1991, 517; Temporini – Vitzthum 2006, 303.

¹⁶ Bickerman 1974, 366; Kienast 2011, 125.

¹⁷ Temporini 1978, 188.

¹⁸ *Augusta* unvanının 100-105 yılları arasındaki bir tarihte alınmış olabileceğine dair: Kienast 2011, 125.

¹⁹ *CIL VIII*. 17842; Smallwood 1966, 308; Temporini 1978, 189.

²⁰ *Amm. Marc. XXVII*. 4. 12.

²¹ *RPC 1829A*. Konu ile ilgili ayrıca bk. Temporini 1978, 105; 190.

²² Degrassi 1947, 201; Temporini 1978, 194.

²³ Temporini 1978, 195.

BİBLİYOGRAFYA

- AJA *American Journal of Archaeology*.
- Alten-Güler – Kileci 2018 E. Alten-Güler – Ş. Kileci, "Perge'den Yeni Mezar Yazıtları". *Phaselis IV* (2018) 343-349. <http://dx.doi.org/10.18367/Pha.18020>.
- Arnaoutoglou 2002 I. N. Arnaoutoglou, "Roman Law and collegia in Asia Minor". *Revue Internationale des droits de l'Antiquité* 49 (2002) 27-44.
- Benario 1962 H. W. Benario, "The Date of the Feriale Duranum". *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte* 11/2 (Apr., 1962) 192-196.
- Bickerman 1974 E. J. Bickerman, "Diva Augusta Marciana". *The American Journal of Philology* 95/4 (Winter, 1974) 362-376.
- Boatwright 1991 M. T. Boatwright, "The Imperial Women of the Early Second Century A.C." *The American Journal of Philology* 112/4 (Winter, 1991) 513-540.
- Coşkun-Abuagla 2012 A. Coşkun-Abuagla, *Roma Dönemi Küçük Asya Procuratorları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya 2012.
- Degrassi 1947 A. Degrassi, *Inscriptiones Italiae XIII.1*. Rom 1947.
- Dennison 1898 W. Dennison, "Some New Inscriptions From Puteoli, Baiae, Misenum, And Cumae". *AJA* 2/5 (1898) 373-398.
- DNP *Der Neue Pauly*.
- Eck 1974 W. Eck, "Plancius". *RE Supp.* XIV (1974) 385-388.
- Eck 2000 W. Eck, "Latein als Sprache politischer Kommunikation in Städten östlicher Provinzen". *Chiron* 30 (2000) 641-660.
- Eck 2007 W. Eck, "Plancia Magna". *DNP* 11 *Phi-Prok* (2007) 317-318.
- Eck 2009 W. Eck, "The presence, role and significance of Latin in the epigraphy and culture of the Roman Near East". Eds. H. M. Cotton *et al.*, *From Hellenism to Islam Cultural and Linguistic Change in The Roman Near East*. Cambridge (2009) 15-42.
- Gilliam 1954 J. F. Gilliam, "The Roman Military Feriale". *The Harvard Theological Review* 47/3 (July, 1954) 183-196.
- Haensch 2006 R. Haensch, "La gestion financière d'une province romaine: les procurateurs entre résidences fixes et voyages d'inspection". Eds. L. Capdetrey – J. Nelis-Clément, *La circulation de l'information dans les états antiques, Actes de la table ronde; Pessac 19-20, janvier 2002* (2016) 161-176.
- Harland 2003 P. A. Harland, *Associations, Synagogues, and Congregations: Claiming a Place in Ancient Mediterranean Society*. Minneapolis 2003.
- Hirschfeld 1905 O. Hirschfeld, *Kaiserliche Verwaltungsbeamte bis auf Diocletian*. Berlin 1905.
- IEphesos R. Merkelbach – J. Nollé, *Inschriften von Ephesos. IK 16. Teil VI nos. 2001-2958 (Repertorium)*. Bonn 1980.
- IPerge S. Şahin, *Inschriften von Perge (Teil I)*. IK 54. Bonn 1999. *Inschriften von Perge (Teil II)*. IK 61. Bonn 2004.
- Kienast 2011 D. Kienast, *Die Römische Kaisertabelle: Grundzüge einer römischen Kaiserchronologie*. Darmstadt 2011.
- Perry 2006 J. S. Perry, *The Roman Collegia: The Modern Evolution of an Ancient Concept*. Leiden 2006.
- Perry 2014 J. S. Perry, "Organized Societies: Collegia". Ed. M. Peachin, *The Oxford Handbook of Social Relations in the Roman World*. (online pub. 2014) 1-

12. doi:10.1093/oxfordhb/9780195188004.013.0023
- Pflaum 1950 H. G. Pflaum. *Les Procurateurs Équestres sous Le Haut-Empire Romain*. Paris 1950.
- PIR² *Prosopographia Imperii Romani*. Eds. E. Groag et al. I-VI (A-P) Berlin-Leipzig 1933-1998; PIR¹ (O-Z) Berlin 1897.
- Poland 1909 F. Poland, *Geschichte des griechischen Vereinswesens*. Leipzig: B. G. Teubner 1909.
- RE *Pauly's Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft*.
- Sachers 1932 E. Sachers, "Tabularius". *RE* IVa.2 (1932) col. 1969-1984.
- Smallwood 1966 E. M. Smallwood, *Documents Illustrating the Principles of Nerva, Trajan and Hadrian*. Cambridge 1966.
- Syme 1958 R. Syme, *Tacitus I-II*. Oxford 1958.
- Temporini 1978 H. Temporini, *Die Frauen an Hofen Trajans: Ein Beitrag zur Stellung der Augustae im Principat*. Berlin-Newyork 1978.
- Temporini – Vitzthum 2006 H. Temporini – G. Vitzthum, "Marciana". *DNP* 8 (*Lyd-Mine*) (2006) 303.
- Weaver 1972 P. R. C. Weaver, *Familia Caesaris: A Social Study of the Emperor's Freedman and Slaves*. Cambridge 1972.